

Р. Г. Валєєв, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

МОЖЛИВОСТІ ОСВІТНІХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Валєєв Р. Г.

Можливості освітніх інформаційних технологій як педагогічні умови інтенсифікації навчального процесу у вищій школі

Стаття присвячена проблемі інтенсифікації навчального процесу у вишах з використанням освітніх інформаційних технологій. Освітні інформаційні технології розуміються автором як сукупність технічних засобів, методів, прийомів: збору, організації, зберігання, обробки, передачі та подання інформації, необхідної для діяльності викладання, діяльності учіння та управління освітнім процесом.

Автор стверджує, що можливості освітніх інформаційних технологій є своєрідними педагогічними умовами інтенсифікації навчального процесу у вищій школі. Ці педагогічні умови у поєднанні з іншими чинниками утворюють освітнє середовище.

Згідно з результатами попередніх досліджень, інтенсифікація навчального процесу в вищій школі передбачає засвоєння та формування більшої кількості знань, навичок та компетенцій. Щоб підтримати таку інтенсифікацію, автор пропонує націлити зусилля педагогів на дві мети. По-перше, на ускладнення, активізацію, організацію експліцитної навчально-пізнавальної діяльності студентів. По-друге, на підтримку, полегшення, фасилітацію, стимуляцію імпліцитних психічних процесів, що супроводжують відповідну навчально-пізнавальну діяльність.

Оптимальним засобом досягнення обох цілей є освітні інформаційні технології. Їх можливості, які ускладнюють навчально-пізнавальну діяльність: гіпертекстуальність навчального контенту; інтерактивність; детальний, масштабний та автоматизований зворотний зв'язок, спрямований на вчителя; підвищення інтелектуальності навчання. Можливості освітніх інформаційних технологій, що забезпечують психічну підтримку студентів: мультимедіа, телескопічність, комфортність тощо.

Ключові слова: інтенсифікація навчального процесу у вищій школі, освітні інформаційні технології, педагогічні умови, ускладнення навчально-пізнавальної діяльності, фасилітація психічних процесів.

Валеев Р. Г.

Возможности образовательных информационных технологий как педагогические условия интенсификации учебного процесса в высшей школе

Статья посвящена проблеме интенсификации учебного процесса в вузах с использованием образовательных информационных технологий. Образовательные информационные технологии понимаются автором как совокупность технических средств, методов, приемов: сбора, организации, хранения, обработки, передачи и представления информации, необходимой для деятельности преподавания, деятельности учения и управления образовательным процессом.

Автор утверждает, что возможности образовательных информационных технологий являются своеобразными педагогическими условиями интенсификации учебного процесса в высшей школе. Эти педагогические условия в сочетании с другими факторами образуют образовательную среду.

Согласно результатам предыдущих исследований, интенсификация учебного процесса в высшей школе предполагает усвоение и формирование большего количества знаний, навыков и компетенций. Чтобы поддержать соответствующую интенсификацию, автор предлагает нацелить усилия педагогов на две цели. Во-первых, на осложнение, активизацию, организацию эксплицитной учебно-познавательной деятельности студентов. Во-вторых, на поддержку, облегчение, фасилитацию, стимуляцию имплицитных психических процессов, сопровождающих соответствующую учебно-познавательную деятельность.

Оптимальным средством достижения обеих целей являются образовательные информационные технологии. Их возможности, которые затрудняют учебно-познавательную деятельность: гипертекстуальность учебного контента; интерактивность; детальная, масштабная и автоматизированная обратная связь, направленная на педагога; повышение интеллектуальности обучения. Возможности образовательных информационных технологий, обеспечивающих психическую поддержку студентов: мультимедиа, телескопичность, комфортность и т.п.

Ключевые слова: интенсификация учебного процесса в высшей школе, образовательные информационные технологии, педагогические условия, усложнение учебно-познавательной деятельности, фасилитация психических процессов.

Становлення інформаційної цивілізації обумовлює досить динамічні зміни в усіх сферах суспільного життя, у тому числі – в галузі освіти, не зважаючи на певний консерватизм її суб'єктів та інерцію управлінських інституцій. Геометричне зростання обсягів інформації, що необхідні сучасному фахівцеві, вимагають від вищої освіти постійно коригувати структуру та зміст професійної підготовки, причому орієнтуватись на невикористані резерви,

зокрема, засоби та методи інтенсифікації навчального процесу й освітні інформаційні технології.

Значення інформатизації освіти важко переоцінити. Зокрема, американський педагог К. Керр називає її четвертою «революцією в галузі методів навчання». Перша, на його думку, полягала в заміні вчителів-батьків професійними вчителями; друга – в заміні усного слова письмовим; третя – у впровадженні друкарського тексту [цит. по: 1, с. 236].

Розуміння важливості проблеми інформатизації освіти обумовило в останні роки численні наукові дослідження. У працях Б. Гершунського, Р. Гуревича, М. Жалдака, Ю. Машбиця, І. Роберт та ін. визначено напрями та шляхи інформатизації освіти. Теоретичні засади та методологію використання ІТ в освітньому процесі було схарактеризовано Н. Анісімовою, Н. Апатовою, В. Биковим, І. Захаровою, І. Ібрагімовим, О. Меньяйленком, О. Соколюк та ін. Інструменти й технологію розробки навчально-програмних засобів ІТ запропонували О. Башмаков, В. Гура, С. Семеріков та ін. Теоретичні засади та практичні особливості впровадження дистанційного та змішаного навчання висвітлено К. Бугайчуком, О. Кухаренком, М. Моїсеєвою, Є. Полат та ін. Психолого-педагогічні аспекти використання освітніх ІТ схарактеризовані Ю. Жуком, П. Образцовим, В. Марігодовим, З. Сейдаметовою, А. Ундорезовою та ін. Проблеми використання ІТ у вищій школі України вивчили О. Балалаєва, Л. Гризун, В. Краснопольський, Д. Таушан, С. Федорова та ін.

Разом з цим, психолого-педагогічні засади інтенсифікації навчального процесу закладені у класичних роботах С. Архангельського, Ю. Бабанського, В. Беспалька, М. Данилова, І. Лернера, М. Скаткіна, Н. Талізінної та ін. Окремі проблеми інтенсифікації навчального процесу у сучасних вишах схарактеризували Л. Білоусова, Н. Житеньова, О. Кисельова, Г. Лебедь, І. Луцик, О. Пшенична та ін.

Ґрунтуючись на висновках відповідних досліджень ми вважаємо за доцільне акцентувати таку невирішену частину проблеми, як визначення потенційних властивостей освітніх ІТ як педагогічних умов інтенсифікації

навчання у вищій школі. Для досягнення цієї мети ми вважаємо необхідним розв'язати наступні завдання:

1. Віднайти теоретичні конструкти, що дозволяють співставити поняття «освітні інформаційні технології» та «педагогічні умови».

2. Схарактеризувати сутність інтенсифікації процесу навчання та його завдання у вищій школі.

3. Визначити можливості освітніх ІТ, що сприяють інтенсифікації навчального процесу у вищій школі.

Використане в нашому дослідженні поняття «освітні інформаційні технології» є найпоширенішим у пострадянській педагогіці аналогом англomовного терміну *computerized teaching technology* [2, с. 67]. Родове поняття «інформаційні технології» – це сукупність методів і технічних засобів збору, організації, збереження, обробки, передачі та представлення інформації, яка розширює знання людей і розвиває їх можливості з управління технічними та соціальними процесами [3]. При цьому «комп'ютерні технології» розглядаються або як частина інформаційних [4, с. 6], або як застарілий вислів, що витісняється терміном ІТ [2, с. 67]. Схожими поняттями є «інфокомунікаційні технології», «інформаційно-комунікаційні технології», під якими М. Жалдак розуміє «сукупність методів, засобів і прийомів праці, що використовуються для збирання, систематизації, зберігання, опрацювання, передавання, подання різноманітних повідомлень і даних» [5]. Незважаючи на важливість комунікаційної складової як ІТ, так і педагогічного процесу, ми не бачимо принципової розбіжності в поняттях ІКТ та ІТ, у зв'язку з чим використовуємо останнє. Аналогічна аббревіатура передбачена як Міжнародним класифікатором стандартів (ICS), так і Українським класифікатором нормативних документів [6].

У наш час хоча більшість авторів визначають освітні ІТ за допомогою категорій «засоби», «методи», «способи», «форми», «процеси». Проте термін «технологія» в словосполученні освітні ІТ безумовно ширший за термін «засіб» («засоби навчання»). Обсяг поняття «освітні ІТ» включає не лише програмне

забезпечення (software), апаратні засоби (hardware), а й акти, процеси, способи, форми, методи роботи з інформаційними засобами в педагогічних цілях. Тому нам імпонує включення в цей категоріальний рядок терміну «середовище», здійснене, зокрема, В. Меламуд, яка визнає освітні ІТ предметно і комунікативно спрямованим навчальним *середовищем*, що залучає учня до навчально-пізнавальної діяльності [7] (тут і далі курсив наш –РВ)

У свою чергу, навчальне *середовище* розуміється, зокрема, як сукупність педагогічних *умов і засобів* [8]. Таким чином, інтерпретація освітніх ІТ як складової навчального середовища дозволяє нам віднайти спільний знаменник між поняттями «освітні ІТ» та «педагогічні умови». Це здається важливим з огляду на масштабність використання поняття «педагогічні умови» під час формулювання гіпотез педагогічних дисертацій.

Детальний аналіз поняття «педагогічні умови» та суміжних з ним понять здійснює Н. Боритко. Він нагадує значення терміну «умова»: обставина, від якої що-небудь залежить; обстановка, в якій відбувається, здійснюється що-небудь, і розмежовує значення споріднених понять: «на відміну від *причини*, що безпосередньо породжує те або інше явище або процес, умова складає те середовище, обстановку, в якій останні виникають, існують і розвиваються» [8, с. 113]; на відміну від *чинника*, умову можна не лише прогнозувати, але й конструювати; на відміну від *засобу*, сконструйована умова не жорстко детермінує досягнення певного результату [8, с. 114]. Погоджуючись з цим, ми робимо висновок, що властивості освітніх ІТ постають складовими освітнього середовища, спеціально створеними для досягнення педагогічних цілей, зокрема, інтенсифікації навчального процесу.

Варто акцентувати, що термін «освітні ІТ» вживається у множині, у зв'язку з цим виникає питання – як назвати окремий елемент цих технологій, наприклад, конкретний дистанційний курс, електронний підручник, спеціалізований сайт або соціальну мережу. У цьому випадку вважаємо за доцільне використовувати нормативно визначене поняття ЕОР – «*електронний освітній ресурс*»[9].

Друге завдання нашого дослідження полягає у визначенні сутності інтенсифікації навчання. Термін «інтенсивний» на відміну від поняття «екстенсивний» означає підвищення ефективності, продуктивності, напруженості [10, с. 502] якогось соціального процесу не за рахунок *кількісного* збільшення ресурсів (у сільському господарстві – простору, в освіті – часу), а за рахунок *якісного* вдосконалення засобів, методів, операцій, технологій.

Варто відзначити, що завдання підвищення продуктивності висувуються до багатьох соціальних процесів, тому вимога інтенсифікація навчання повністю відповідає сучасним трендам розвитку постіндустріального суспільства. Найлаконічніше визначення пропонує Г. Лебедь: «Інтенсифікація навчання – це передача більшого обсягу навчальної інформації студентам при незмінній тривалості навчання і без зниження вимог до якості знань» [11].

Безпосередньо інтенсифікацію процесу навчання у вищій школі дослідники визначають як «підвищення продуктивності взаємопов'язаної діяльності студентів і викладачів, яке передбачає якісну підготовку фахівців у визначені навчальним планом терміни» [12]. Певну декомпозицію досліджуваного феномену здійснює у своїй дефініції О. Кисельова, на думку якої, «інтенсивність педагогічного процесу можна визначити як більш повне й раціональне використання *технічних* (засоби навчання), *матеріальних* (кошти) і *трудових* (професорсько-викладацький склад) ресурсів, застосовуючи ефективні засоби "виробництва" (*методи навчання*) та досягнення науково-технічного прогресу» [13].

Відповідні аспекти проблематики інтенсифікації навчання досліджуються в межах різних наукових напрямів. Зокрема, О. Пшенична визначає наявність *дидактичного* напрямку розвідок, що «пов'язаний з пошуком ефективних форм, методів і засобів навчання» та *психологічного*, який «ґрунтується на особливостях активізації механізмів сприйняття, мислення, розуміння, пізнавальної діяльності» [12].

Формування цих наукових напрямів є не випадковим, оскільки цілком логічним є пошук педагогікою як способів *ускладнення* навчально-пізнавальної

діяльності, так і методів *підтримання* психіки здобувачів освіти в умовах інтенсивної навчально-пізнавальної діяльності.

У зв'язку з цим, аналіз можливостей освітніх ІТ, які можуть інтенсифікувати навчальний процес, ми пропонуємо розпочати з їх диференціації на дві групи. Критерієм такого розмежування варто обрати *об'єкт безпосереднього педагогічного впливу* кожної властивості. Відповідно, виокремимо властивості, спрямовані на: 1) організацію навчально-пізнавальної діяльності; 2) підтримання високої працездатності психіки в ході цієї діяльності. Нашою принциповою позицією є розмежування понять та явищ «діяльність» та «психічний процес», здійснене, зокрема, А. Брушлінським щодо діяльності мислення та процесу мислення. За його висновками, діяльність завжди підконтрольна свідомості, цілеспрямована, стадіальна, а психічні процеси протікають поза контролем свідомості, недиз'юнктивні, синкретичні [14].

Безумовно, відправним компонентом діяльності постають потреби її суб'єкта та його мотивація; діяльність, крім того, обов'язково супроводжується когнітивними, емоційними, вольовими процесами. Тому будь-яка педагогічна умова, що організує навчально-пізнавальну діяльність, впливає й на психічні процеси учнів. Але в якості критерію розмежування цих умов (властивостей ІТ) ми використовуємо об'єкт їх *безпосереднього* впливу, що підкреслює практичне значення цієї диференціації.

Акцентуємо, що характер педагогічного впливу на навчально-пізнавальну діяльність полягає у її *поступовому ускладненні* – це відповідає концепції поетапного формування розумових дій П. Гальперіна та Н. Талізної. А педагогічні умови підтримання психічних процесів навпаки спрямовані на *постійне підтримання*, стимулювання, полегшення, фасилітацію їх протікання, що підвищує потенціал учня, збільшує зону найближчого розвитку. Це відповідає концепції зон актуального та найближчого розвитку Л. Виготського та його послідовників. При цьому ускладнення навчально-пізнавальної

діяльності є процесом експліцитним, явним, а підтримання студентів відбувається імпліцитно, поза цілеспрямованої діяльності здобувача освіти.

До можливостей освітніх ІТ, що забезпечують організацію та активізацію навчально-пізнавальної діяльності, ми відносимо: 1) *гіпертекстуальність* контенту – його нелінійність, наявність декількох траєкторій вивчення і презентації; 2) *інтерактивність* освітніх ІТ – здатність електронного освітнього ресурсу реагувати на дії студента і адаптуватися під його запити; 3) *забезпечення зворотного зв'язку* викладача, масштабного, деталізованого та автоматизованого контролю; 4) *підвищення інтелектуальності* освітнього процесу, зокрема шляхом, 4.1) позбавлення суб'єктів викладання та учіння від рутинних репродуктивних дій та операцій, 4.2) придатності до впровадження складних навчально-пізнавальних завдань, 4.3) використання глобальних інформаційних ресурсів, 4.4) підвищення інформаційної компетентності користувачів освітніх ІТ, 4.5) забезпечення актуальності навчального контенту.

Важливою властивістю освітніх ІТ, які сприяють підтриманню високої працездатності психіки є *мультимедійність*, яку можна розглядати як умову стимулювання афективних процесів (оскільки вона актуалізує позитивні емоційно-мотиваційні стани), та фасилітації когнітивних процесів. Другу відповідну властивість освітніх ІТ ми пропонуємо назвати *«телескопічністю»* (термін в схожому значенні використовує А. Прокопенко [15]). Структуризація навчального контенту освітніх ІТ має інтерактивний характер, вона передбачає легкі та візуалізовані операції аналізу, декомпозиції, розтискання інформації та операції синтезу, композиції, стискання інформації. Для усвідомлення структури окремої складової змісту освіти необхідно не лише здійснити декомпозицію, розібрати зміст за компонентами, виділити в кожному з них підкомпоненти і так далі, але й виконати зворотну збірку, інтеграцію розрізнених підкомпонентів до єдиної ієрархічної структури. Тобто телескопічність змісту навчання орієнтована не лише на аналітичну функцію когнітивних процесів (сприйняття та мислення в першу чергу), але й на їх здібність до синтезу. Тим

самим візуалізація змісту освіти враховує згадану С. Федоровою «потребу в наявності у курсанта гештальту» [16].

Наступною педагогічною умовою підтримання високої працездатності психіки постає *комфортність, дружність* освітніх ІТ – здатність забезпечення під час роботи з ними психологічного комфорту здобувачів освіти. Цей ефект забезпечується низкою характеристик: 1) потенційним інтересом молодого покоління до комп'ютерних технологій (не в останню чергу обумовлений властивостями мультимедійності та інтерактивності); 2) неpubлічністю навчальних помилок та невдач; 3) позитивним підкріпленням академічних успіхів; 4) дружністю та зрозумілістю інтерфейсу, забезпеченням багатofункціональної допомоги при роботі з освітніх ІТ; 5) наявністю в контенті освітніх ІТ цікавого, ефектного, естетичного, навіть «модного» компоненту; 6) можливістю адаптувати під свої потреби темп, час, місце роботи з ЕОР.

Виходячи з вищесказаного ми можемо зробити наступні висновки.

1. Обсяг поняття «освітні ІТ» включає не лише програмне забезпечення, апаратні засоби, а й акти, процеси, способи, форми, методи роботи з інформаційними засобами в педагогічних цілях, що дозволяє трактувати їх як «середовище», сукупність засобів, умов, чинників та причин.

2. Інтенсифікація навчального процесу у вищій школі передбачає збільшення обсягів змісту освіти та скорочення часу на його засвоєння та формування. Відповідно, педагогічні умови інтенсифікації навчання повинні бути націлені на організацію навчально-пізнавальної діяльності з метою її ускладнення та водночас на підтримання високої працездатності психіки в ході цієї діяльності.

3. До властивостей освітніх ІТ, що забезпечують організацію та активізацію навчально-пізнавальної діяльності, ми відносимо: інтерактивність (для студента), забезпечення зворотного зв'язку (для викладача), підвищення інтелектуальності освітнього процесу. До властивостей освітніх ІТ, які

сприяють підтриманню високої працездатності психіки під час роботи з ними, варто віднести: мультимедійність, телескопічність, комфортність освітніх ІТ.

Подальших досліджень потребують: вивчення ефективності конкретних ЕОР, визначення універсальних критеріїв їхньої ефективності, встановлення особливостей реалізації дидактичного потенціалу освітніх ІТ та розробка відповідних рекомендацій.

Література

1. **Котова И. Б.** Развитие личности в обучении : учеб. пос. для студентов высш. пед. учеб. заведений / И. Б. Котова, Е. Н. Шиянов. – М. : Академия, 1999. – 286 с.

2. **Образцов П. И.** Дидактика высшей военной школы : учеб. пос. / П. И. Образцов, В. М. Косухин. – Орел : Акад. Спецсвязи России, 2004. – 317 с.

3. **Яцюк С. М.** Дидактичні умови використання комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання студентів медико-технічного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.09 / С. М. Яцюк. – Луцьк : Волинський Держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2005. – 20 с.

4. **Компьютерные технологии в науке и образовании : методические указания к практическим занятиям / Сост. В. Н. Арефьев.** – Ульяновск : Ул-ГТУ, 2001. – 42 с.

5. **Жалдак М.І.** Педагогічний потенціал комп'ютерно-орієнтованих систем навчання / М. І. Жалдак // Нові технології навчання : Наук.-метод. зб. / Кол. авт. – К. : НМЦ ВО, 2004. – Спецвип. – С. 6-12.

6. **Український** класифікатор нормативних документів ДК 004:2008, затверджений Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 26.08.2008 № 301.

7. **Меламуд В. Э.** Особенности, некоторые направления и тенденции применения информационных технологий в современном образовании / В. Э. Меламуд // Мир психологии. Науч.-методич. журнал. – 2006. – № 2 (38) – С. 242-243.

8. **Борытко Н. М.** В пространстве воспитательной деятельности : монография / Н. М. Борытко. Науч. ред. Н. К. Сергеев. – Волгоград : Перемена, 2001. – 181 с.

9. **Положення** про електронні освітні ресурси, затверджене наказом МОН України від 01.10.2012 № 1060.

10. **Великий** тлумачний словник сучасної української мови / [укл. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.

11. **Лебедь Г. М.** Інтенсифікація навчального процесі як необхідна умова розвитку самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців технічного профілю / Г. М. Лебедь // Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. – 2014. – вип. 4 (9). – С. 180-186.

12. **Пшенична О. С.** Інтенсифікація навчального процесу у вищій школі на основі використання інформаційних технологій / О. С. Пшенична // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2014. – Вип. 36. – С. 590-597.

13. **Кисельова О. І.** Шляхи і методи інтенсифікації педагогічного процесу у вищій школі / О. І. Кисельова // Наука і освіта. – 2011. – № 7. – С. 45-49.

14. **Брушлинский А. В.** Субъект: мышление, учение, воображение: Избранные психологические труды – 2-е изд., испр. / А. В. Брушлинский. – М. : Издат. Московского психолого-социального ин-та; Воронеж: Издат. НПО "МОДЭК", 2003. – 408 с.

15. **Прокопенко А. І.** Інформаційна технологія лексичної кваліметрії дидактичних засобів (на прикладі підручників англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / А. І. Прокопенко. – К., Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, 1999.– 18 с.

16. **Федорова С. О.** Ефективність комп'ютерних навчальних курсів в процесі підготовки курсантів вищого військового закладу освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 20.02.02 / С. О. Федорова. – Хмельницький : Нац. Акад. Прикордонних військ України ім. Богдана Хмельницького, 2001. – 20 с.

Valieiev R. G.

Potentialities of Computerized Teaching Technology as Pedagogical Conditions for Intensification of an Educational Process in the Higher Education

The article is devoted to problem of intensification of an educational process in universities using computerized teaching technology. Computerized teaching technology is interpreted as an aggregate of technical means, methods, techniques of collection, organization, storage, processing, transmission and presentation of

information necessary for teaching activity, learning activity and management of education.

The author affirms that potentialities of computerized teaching technology are kind of pedagogical conditions for an intensification of a learning process in higher education. Such pedagogical conditions in combination with other factors form an educational environment.

According to findings of previous studies, the intensification of the educational process in universities assumes an assimilation and formation of more knowledge, skills and competences. To maintain such intensification, the autor suggests aiming teachers` efforts at two goals. First, complication, activation, organization of explicit cognitive activities of students. Secondly, support, facilitation, relief, stimulation of implicit mental processes during the corresponding learning activities.

Optimal means for achieving both goals is computerized teaching technology. Their potentialities that complicate the learning and cognitive activities are: a hypertextuality of educational content; an interactivity; a detailed, large-scale and automated feedback that aimed at teacher; an increase of training`s intellectuality. The potentialities of the computerized teaching technology that provide mental support for students are: multimedia, telescopicity, comfort etc.

Key words: intensification of educational process in higher education, educational information technologies, pedagogical conditions, complication of educational and cognitive activity, facilitation of mental processes.

Відомості про автора

Валєєв Руслан Гельманович – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Коло наукових інтересів: проблеми інформатизації навчання, професійна підготовка правоохоронців, юридична освіта, освітнє право.

Стаття надійшла до редакції 29.08.2017 р.

Прийнято до друку 29.09.2017 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Сташевська І. О.